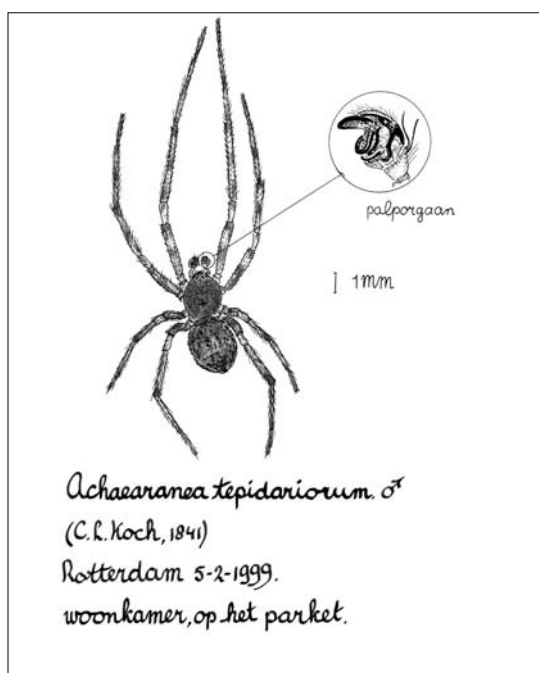

De spinnen van 10-hoog

deel 6: Angst, Agressie en Afhankelijkheid

door
Arthur E. Decae

Een spinnetje dat over het parket wandelt, zet Arthur Decae aan het denken. Hij komt uit bij de zwarte weduwe wier liefdesleven wordt beheerst door angst, agressie en afhankelijkheid. Drie woorden die samen ook het menselijk leven blijken te beheersen. In deel zes van 'De spinnen van 10-hoog' raakt Arthur Decae goed op dreef.

Pattern seeking animals

Ik meen dat het Vincent Icke was die in zijn column in de NRC opmerkte, dat de Kosmos in essentie een eenvoudig verschijnsel moet zijn omdat wij, als 'chimpansees met wat extra snot tussen de oren', er zoveel van kunnen begrijpen. Persoonlijk vind ik het een verblijdende gedachte dat zelfs de Kosmos zich niet aan ons begrip onttrekt. Het geeft dat comfortabele gevoel van overzicht en controle dat mensen nodig hebben om er een solide wereldbeeld aan op te kunnen hangen. Zonder zo'n wereldbeeld wordt het leven al gauw wanordelijk en zinloos. Maar hoe imposant ook,

begrip van de Kosmos is niet iets waar de meesten van ons hun dagelijks brood mee verdienen. Gelukkig snappen we ook het één en ander van meer triviale dingen en begrip is uiteindelijk de kurk waarop wij mensen drijven in de oceaan van het leven. Ons begrip is gebaseerd op het herkennen van patronen die ten grondslag liggen aan de structuur der dingen. De zinnen die ik hier tik, zijn herkenbare patronen van letters en de letters zijn weer vaste patroontjes van zwarte stipjes op mijn beeldscherm (en als u ze leest, op papier). 'Humans are pattern seeking animals' zegt Stephen Jay Gould (1991) en het blijkt dat die bezigheid ons een ongekend biologisch succes heeft opgeleverd. Dankzij de herkenning van natuurlijke patronen en het daaruit op te bouwen begrip van de wereld, hebben we de natuur een heel eind naar onze hand kunnen zetten. Zelf vinden we dat we de wereld beheersen. Omdat heerszucht vervolgens een typisch menselijk trekje is, hebben we ons eeuwen lang uitgeleefd op onze medeschepselen om de natuur naar onze eigen smaak, wensen en behoeften in te richten. 'Tant pis' voor de mammoeten, de dodo's, de trekduiven, de bossen, de walvissen en de zwakkere medemens.

Allitererende ezelsbruggetjes

Reeds in de verre oudheid hebben mensen systemen ontwikkeld om natuurlijke patronen te kunnen beschrijven en om er informatie over te kunnen uitwisselen. Eerst was dat in de patronen van geluiden die de gesproken taal vormden en later werden die patronen in tekens op schrift gevangen. De taal en het alfabet liggen aan de basis van elke begripsvorming. Wanneer we eenmaal kunnen praten, lezen en schrijven wordt er een hele reeks trucjes toegankelijk waarmee we de complexiteit van de werkelijkheid kunnen doorgronden. Op het allereenvoudigste niveau, en misschien spreken ze mij daarom zo bijzonder aan, zijn dat allitererende ezelsbruggetjes die in één

De zesde spin van 10-hoog
Achaearanea tepidariorum
(C.L.Koch, 1841).
(illustratie: Arthur Decae)

klap de essentie van veel ingewikkelde materie blootleggen. Zo zijn daar bijvoorbeeld de drie B's - van Behandelen, Bemiddelen en Beslissen - waarin het werkveld van de zittende magistratuur besloten ligt. De vier P's - Product, Plaats, Prijs en Promotie- bepalen de marketingmix en de drie G's - van Gevoel, Gedachte en Gedrag geven richting aan de gedragstherapie. Van Mart Smeets (1991) weten we dat het wielermétier is te vangen in de drie S'en van Stoempen, Snot en Sterven en de vier B's van Bang, Boos, Bedroefd en Blij beschrijven de wereld van ons gemoed. In de populaire cursusliteratuur voor het bedrijfsleven zijn nog talrijke voorbeelden van dit type samenvattingen te vinden, maar mijn persoonlijke favoriet zijn toch de drie A's van Angst, Agressie en Afhankelijkheid. Samen beschrijven ze niets minder dan het menselijk leven zelf. Angst, agressie en afhankelijkheid zijn de drie motieven die ten grondslag liggen aan elke vorm van gedrag. Het zijn de krachten achter de emoties en gevoelens die het handelen drijven. Het is ons gedrag in ultieme factoren ontleed. Op het eerste gezicht is de rol van de drie A's niet altijd duidelijk omdat de meeste gedragingen stoelen op een complexe mix van angst, agressie en afhankelijkheid. Een grondige gedragsanalyse brengt echter altijd de drie elementen in wisselende verhoudingen aan het licht.

Overigens is niet iedere vorm van gedrag zo ingewikkeld onderbouwd. Een losse 'A' kan prima een heel opzichtig gedrag veroorzaken. Vluchten in blinde paniek is ongetwijfeld een vrijwel zuiver angst gedreven gedrag, evenals verstijven van schrik. Pure agressie wil zich nog wel eens manifesteren in schade aan porseleinen serviezen en andere kwetsbare kostbaarheden. 'Alles van waarde is weerloos', weten Rotterdammers tenslotte van Lucebert. Het beste voorbeeld van afhankelijkheid gestuurd gedrag is de liefdesdaad in pure romantische vorm. Innige liefde is vrijwel synoniem met wederzijdse afhankelijkheid. Waar zou Romeo zijn zonder Julia, of andersom?

De ene A is de andere niet

De drie A's van angst, agressie en afhankelijkheid mogen dan gedrieën 'noodzakelijk en afdoende' zijn om elke vorm van gedrag te verklaren, toch bestaat er een kwalitatief verschil tussen de eerste twee A's en de derde A. Ik zal dat proberen duidelijk te maken. Angst en agressie zijn de machten die vooral het directe doen en laten van mensen regeren. Het zijn de korte termijn krachten in dienst van het van dag tot dag overleven. Angst is onlosmakelijk verbonden met bezit, en met het

riscio van het verlies daarvan. Als moderne westerse mensen denken we dan al gauw aan materieel bezit, maar het is belangrijk om ons te realiseren dat onze ultieme bezittingen zijn beperkt tot maar twee dingen: onze plaats in de wereld ten opzichte van soortgenoten en ons eigen leven. Een gezonde angstontwikkeling zorgt er voor dat mensen zich conform de gedragsregels van de groep gedragen en dat ze zich zoveel mogelijk (en tijdig) buiten de gevarezone manoeuvreren. Agressie ligt ten grondslag aan elke vorm van het verwerven van levensbehoeften en aan de verdediging van de individuele integriteit. Zo is eten in wezen een vorm van gezond agressief gedrag, evenals Jehova's getuigen de deur uitwerken. De directe gedragingen gekoppeld aan angst en agressie zijn vaak opvallend tegengesteld. Aanval en vlucht zijn in dit verband archetypisch. Tegelijkertijd gemotiveerd geven ze vorm aan het klassieke ethologische beeld van 'lateraal dreigen'. Dieren doen dat tegen soortgenoten op de grens van hun wederzijdse territoria. Maar ook mensen doen het en Maarten 't Hart (1976) geeft er een mooie beschrijving van in 'De Kritische Afstand'. Paradoxaal hebben angst en agressie naast essentiële vitale waarde, ook a-vitale trekjes. Angst kan letterlijk leiden tot een hartverlamming en agressie kan, in de vorm van depressie, op de eigen persoon gericht worden met, in het ergste geval, suïcidale gevolgen.

Afhankelijk als het leven zelf

De derde 'A', die van afhankelijkheid, heeft een andere lading. Op het eerste gezicht is afhankelijkheid helemaal geen beschrijving van een gedragsmotivatie. Het is, in tegenstelling tot angst en agressie, een passief begrip en je kunt je afvragen hoe zo'n begrip actief gedrag kan aandrijven. Maar misschien wordt het duidelijk als ik afhankelijkheid schets als een universele behoefte die moet worden bevredigd. Moet worden bevredigd, zeg ik met nadruk, omdat afhankelijkheid, anders dan angst en agressie het dagelijks leven niet zozeer aanstuurt, als wel het hele leven bepaalt! Wij zijn afhankelijk van de aarde waarop we lopen en van de zon die ons beschijnt, van de lucht die we ademen en van de kaas die we eten. 'Everybody needs everybody else to keep the whole thing going. As such, it is a metaphor for all life' schrijft Paul Davies (1998). De ijzeren waarheid van deze uitspraak dringt meteen door als je bedenkt hoe afhankelijk bacteriën zijn van het medium in hun petrischaal, paddestoelen van dood hout, planten van zonlicht en pubers van hun oorringetjes en de juiste jogging schoenen. Om kort te gaan en op de keper beschouwd,

wordt het hele leven door slechts één A, de A van afhankelijkheid gedreven. Angst en agressie zijn niet meer dan krachten achter gedrag dat is gericht op het bevredigen van een alles omvattende behoefte aan afhankelijkheid. Vooral in de liefde is het samenspel van de drie A's duidelijk te zien. Ik zei daarnet wel, dat pure liefde uitsluitend afhankelijkheid gestuurd en dus vrij van angst en agressie kon bestaan, maar ik suggereerde er al bij dat zoiets mogelijk is in een romantisch verhaal. In de werkelijkheid is afhankelijkheid weliswaar een *conditio sine qua non* in de liefde, maar zo gauw er handelend moet worden opgetreden, steken ook angst en agressie eveneens de kop op. Achter iedere vorm van seks schuilen de drie A's onmiskenbaar in nauwe samenhang. Dat dit zo is hoef ik hopelijk aan niemand met een beetje levenservaring uit te leggen. De particuliere hulpverleners en de instellingen voor geestelijke gezondheidszorg, kan ik u verzekeren, worden voortdurend overspoeld door seksueel gerelateerde angst-, agressie- en afhankelijkheidsproblematiek.

De realisatie dat afhankelijkheid het centrale thema in het leven is maakt, naar mijn gevoel, twee dingen een beetje pijnlijk duidelijk. Het eerste is dat onafhankelijkheid, op de schaal van het leven zelf, niet bestaat. Dit betekent dat vrijheid, in de letterlijke betekenis van het woord, een illusie is. Vrijheid is de heilige graal, die wordt nagejaagd door dappere, maar dolende ridders die de werkelijkheid van het bestaan niet aan kunnen vrees ik. De tweede belangrijke realisatie is, dat afhankelijkheid zowel de bron van alle ellende als van alle vreugde in de wereld is. 'Everybody needs everybody else', waarmee zowel de basis voor roem, succes, geluk en liefde is gelegd als die voor eenzaamheid, teleurstelling, jaloezie, frustratie en haat.

Mensen en kogelspinnen

De drie A's sturen niet alleen het menselijk leven, het zijn ook de drijvende krachten achter het handelen der dieren. Mocht de wetenschappelijke

traditie die mensen kwalitatief van dieren onderscheidt nog enig houvast hebben in het ontkennen van dierlijke emoties, dan wordt ook dat onderscheid door de drie A's van de tafel geveegd. Als we de emoties van een pissebed niet herkennen, dan herkennen we in elk geval zowel de onderliggende drijfveren (de drie A's) als het resulterende gedrag. Natuurlijk hebben gedrag en emoties, net als fysiologie, anatomie en genetische constellatie soortspecifieke kenmerken, maar het feit dat angst, agressie en afhankelijkheid evengoed menselijk als dierlijk gedrag aansturen, illustreert nog eens hoe diep het menselijk doen

en laten wortelt in de levende natuur. Het is absoluut niet nodig om studies over mensapen of dolfijnen van stal te halen om deze connectie bloot te leggen, het gaat evengoed met spinnen.

Neem bijvoorbeeld de familie van de Theridiidae. Dat is de familie van de kogelspinnen. Een nadere studie van deze dieren maakt onmiddellijk duidelijk dat hun leven, zo goed als het onze, door de drie A's wordt beheerst. Angst en agressie dringen zich al onmiddellijk naar de voorgrond als we de literatuur

over de Theridiidae ter hand nemen. In 1902 noteerde F.P. Cambridge bijvoorbeeld reeds: 'this family comprises those very interesting spiders which under various local names, have been notorious in all ages and in all regions of the world where they occur on account of the reputed deadly nature of their bite'. Cambridge duidde daarmee op het meest illustere lid van de familie, een familielid dat van tijd tot tijd de voorpagina van de sensatiepers haalt. Wetenschappelijk gesproken gaat het om leden van het genus *Latrodectus* die in de verschillende gebieden waar ze voorkomen 'populaire' namen hebben als 'black widow' (Noord Amerika), 'red back' (Australië), 'katipo' (Nieuw Zeeland), 'malmignatte' (Italië & Frankrijk), 'karakuri' (Zuid Rusland), 'knoppiespinnekop' (Zuid Afrika), en 'menavodi' (Madagascar). Het verhaal gaat dat deze spinnen niet alleen bij mensen veel angst en agressie oproepen (ik ben ooit begonnen me te

Deze spinnen vertonen geen angst en agressie meer, maar zijn wel afhankelijk van de collectiebeheerder.
(foto: Archief Natuurmuseum)

interesseren voor spinnen nadat een kennis mij vertelde dat hij die dag in de keuken een 'red back' had dood getrapd), maar dat hun liefdesleven geheel in het teken staat van angst, agressie en afhankelijkheid.

Familie van de zwarte weduwe

Het mannetje van de zwarte weduwe zal nooit een zwarte weduwnaar worden, om de simpele reden dat hij kort na, of zelfs tijdens de geslachtsdaad door zijn partner in de liefde wordt verorberd, zo gaat het verhaal. Het mannetje van de zwarte weduwe op vrijersvoeten pulkt, door hartstocht gedreven, aan het web van zijn geliefde. Zij haalt een paar maal ongenadig naar hem uit, hij deinst klappertandend terug en met de zenuwen in alle acht zijn poten (als hij die tenminste nog heeft) en slaat in paniek op de vlucht. Eenmaal buiten het bereik van haar gifkaken verzamelt hij moed voor de volgende toenadering terwijl zij onverschillig in het web hangt, sabbelend op de prooi van gisteravond. De wederzijdse afhankelijkheid verblindt in het vervolg iedere vorm van redelijkheid in het gedrag in beide spinnen. Zij zal nooit eieren leggen als ze hem niet toelaat; hij zal nooit, zelfs niet postuum, vader worden als hij niet doorzet. Dus het spel van aanval en vlucht, van agressie en angst zet zich voort tot zij er uiteindelijk genoeg van heeft en hem in haar web en zelfs in haar lichaam toelaat. Wie echter denkt dat zijn doorzettingsvermogen en haar overmacht tot wederzijds respect zullen leiden heeft een te optimistische kijk op de wereld. Kogelspinnen hanteren een uiterst efficiënte methode van prooivangst die in goed Nederlands wordt aangeduid met de term 'attack wrapping'. De spin werpt van een afstandje fijn zijde spinsel over haar prooi, waarbij ze zelf buiten schot blijft, terwijl de prooi effectief geïmmobiliseerd wordt. Zo gauw het mannetje van de zwarte weduwe zijn indringende werkzaamheden, die nu eenmaal met voortplanting gepaard gaan, heeft uitgevoerd, en haar op kousenvoeten probeert te verlaten, start zij een dodelijk kussengevecht. Al snel is de vluchtende minnaar verpakt in een kluwen verse witte zijde die de zwarte weduwe in haar web ophangt naast haar andere trofeeën en waar ze af en toe de lichaamssappen van haar slachtoffers achteloos uit weg zuigt. Zo gaat het verhaal tenminste. Spinnologen proberen al jaren, zonder veel succes overigens, sensationele verhalen over spinnen te relativeren. Forster & Forster (1973) rapporteren bijvoorbeeld dat het mannetje van de katipo zich na de daad rustig naar de rand van

haar web beweegt om daar zijn palpen te poetsen. De angst en de agressie die in de aanloop van het liefdesspel zo'n prominente rol spelen zouden, in het beeld van Forster & Forster, uiteindelijk weggebben tot alleen de echo van de pure afhankelijkheid in het nageslacht overblijft. Romantiek in de spinnenwereld! Maar ook als het mannetje van de zwarte weduwe overleeft, gaat hij opnieuw een gevaarlijk avontuur tegemoet. Hij moet op zoek naar een nieuwe liefde, hij kan niet anders. Angst, agressie en afhankelijkheid spelen een grotske rol in het liefdesleven van de zwarte weduwe. Maar 10-hoog in Rotterdam vertoont zo'n dame zich zelden. Onze contreien zijn te fris voor *Latrodectus*, dat neemt echter niet weg dat een aantal van haar naaste familieleden zich wel in onze huizen ophouden. Eén zo'n familielid is *Achaearanea tepidariorum*. Ook deze soort preferert de warmte, maar, mogelijk met behulp van mensen, is ze over de gehele wereld verspreid geraakt. In Nederland is *A. tepidariorum* vooral een bewoner van huizen en kassen. In fysieke verschijningsvorm doen de beestjes veel onder voor de zwarte weduwe, maar dat zegt helemaal niets over hun mentaliteit. Het baltsgedrag van *Achaearanea* verschilt niet veel van dat van *Latrodectus* en in 'bloeddorstigheid' kunnen ze met alle spinnen wedijveren. W.S. Bristowe (1958) noemt deze frêle spinnen zelfs, 'giant killers' op grond van het feit dat *Achaearanea* insecten en andere spinnen, vele malen groter dan zichzelf, onaangedaan overrompelt en tot voedsel reduceert. Eten is een uiterst gezonde vorm van agressie, zei ik al eerder en vergeet nooit, hoe afhankelijk wij daar allemaal van zijn. 🕸

Literatuur

- Bristowe, W.S. 1958 - The World of Spiders - Collins, London.
- Cambridge F.P. 1902 - On Spiders of the Genus - *Latrodectus*. London Proc. Zool. Soc. 1892, Vol 1: 247-261.
- Davies, Paul 1998 - The Fifth Miracle - Allen Lane, The Penguin Press.
- Forster R.R. & L.M. Forster 1973 - New Zealand Spiders - Collins Auckland, London.
- Gould, Stephen Jay 1991 - Bully for Brontosaurus - Penguin Books 't Hart, Maarten 1976. De kritische afstand. De Arbeiderspers, Amsterdam
- Icke, Vincent 1998 - Periodieke column in Wetenschap & Onderwijs van NRC HANDELSBLAD.
- Lucebert, tekstregel op het dak van gebouw Blaak 16-18 in Rotterdam.
- Smeets, Mart 1991 - Stoempen, snot en sterven - Uitgeverij Veen, Amsterdam.